

40 שנה לנסיגת ישראל מסיני: האם חצי-האי הפך לחלק ממצרים?

ג'וני עיסא ואופיר וינטר | 19 במאי, 2022

מראשית כהונתו מוביל נשיא מצרים, עבד אל-פתאח א-סיסי, שורה של מיזמי פיתוח בחצי-האי סיני, אשר רבים מהם הושלמו או רשמו התקדמות משמעותית. ואולם, גם בחלוף ארבעה עשורים לחזרת סיני לריבונותה עדיין נכוננו למצרים אתגרים רבים באזור, ביניהם הטרור המתמשך בצפון חצי-האי, חוסר שביעות הרצון של חלקים מהאוכלוסייה הבדואית המקומית וקשיים תקציביים. לישראל, מצדה, אינטרס בהצלחת מאמצי הפיתוח בסיני, שכן יש בכוחם לסייע בשיפור המציאות הביטחונית ברצועת עזה ולאורך גבולותיה הדרומיים.

ב-25 באפריל 2022 ציינה מצרים את יום השנה ה-40 לשחרור סיני. מאז כניסתו של נשיא מצרים א-סיסי לתפקידו עלתה חשיבות חצי-האי וניתנה לו עדיפות עליונה בתפיסת הביטחון הלאומי של מצרים. פעם אחר פעם [הדגיש](#) א-סיסי את מחויבות משטרו לתושבי סיני, והתנצל על ההזנחה רבת השנים שסבלו מצד משטרים קודמים.

במסיבת עיתונאים שנערכה באוקטובר 2021 לציון מלחמת 1973 תחת הכותרת "חוצים לעתיד", [הצהיר](#) הנשיא המצרי כי הפיתוח המאסיבי הנוכחי של סיני [יביא](#) לשגשוג ולביטחון, לשיפור רמת חייהם של תושבי חצי-האי ולעידן חדש וחופשי מטרור. א-סיסי הדגיש גם את חשיבות המלחמה בטרור והביע הערכה לקורבנות שהקריבו תושבי סיני במאבק כנגדו. נושא זה שב והובלט [בנאום](#) שנשא הנשיא לרגל יום השנה ה-40 לשחרור סיני.

הפיתוח הנוכחי של סיני הוא מרכיב בלתי נפרד במאמציה של מצרים למגר את הטרור באזור זה, ואינו רק מחווה של רצון טוב מצד הממשלה כלפי תושבי חצי-האי. במהלך העשור האחרון גבה הטרור בצפון סיני אבדות כבידות בנפש בקרב האזרחים המצרים וכוחות הצבא והביטחון, ויצר אי-יציבות מתמשכת. לפי הנתונים הרשמיים, בין 2013 לאפריל 2022 [נהרגו](#) במערכה בחצי-האי 3277 אנשי ביטחון ונפצעו באורח קשה עוד 12,280.

הטרור בסיני ניזון מתסיסה מקומית ומושפע גם מהתפתחויות אזוריות רחבות יותר. המהפכות שחוותה מצרים ב-2011 וב-2013 הכשירו את הקרקע להתקוממות נגד המשטר בקהיר. זו התעצמה עקב חדירת ארגונים סלפיים-ג'האדיסטיים זרים בהובלת 'מחוז סיני' של 'המדינה

האסלאמית', שחברו אליו ונשבעו לו אמונים קבוצות המתבססות על בני שבטים בדואיים מקומיים, במעין "נישואי נוחות".

כפי [שהודה](#) במרומו הנשיא א-סיסי, הטרור ניזון מכעסה של חלק מהאוכלוסייה הבדואית בסיני על המדיניות הכלכלית, החברתית והפוליטית המפלה שנקט כלפיה במשך שנים הממשל המרכזי. מדיניות זו התבטאה בהיעדר ייצוג פוליטי הולם, בשלילת זכויות קרקע ובהדרה מתעשיית התיירות של סיני - מקור הכנסה מרכזי של מצרים, שהיטיב בעיקר עם מצרים שהיגרו לסיני מעמק הנילוס. נוכח המחסור בהזדמנויות כלכליות לגיטימיות, [פנו](#) חלק מהבדואים לפעילות בלתי חוקית, בעיקר הברחת נשק, סמים וסחורות לעזה ולישראל.

למרות שהצבא המצרי ערך מספר מבצעים נגד 'מחוז סיני', הגדול שבהם '[מבצע סיני 2018](#)', טרם עלה בידו להביסו ולמגרו לחלוטין. יתרה מכך, אסטרטגיית הלוחמה בטרור של מצרים התגלתה לא פעם כבלתי-יעילה. במקום לחסל ולבער את הטרור, היא הגבירה לעיתים קרובות תחושות ניכור ואפליה ששימשו קרקע פורייה לשגשוגן של קבוצות רדיקליות, לגיוס חברים חדשים לשורותיהן ולהגברת התקפותיהן.

על מנת להרחיק את האוכלוסייה הבדואית המתגוררת בחצי-האי סיני מתמיכה קבוצות הטרור, [הגיעה](#) קהיר למסקנה שדרושה אסטרטגיה רחבה יותר שבלבה רפורמה חברתית וכלכלית. הגישה שאימצה מצרים [מבוססת](#) על שלושה עקרונות: הראשון - שיפור הביטחון האישי של האזרחים; השני - שיקום מעמדה וריבונותה של המדינה בשטח; והשלישי - השבת האמון ברשויות הביטחון והגברת היציבות, תוך פעולה מקבילה במגוון מישורים: הביטחוני, הצבאי, החקיקתי, הרעיוני, הכלכלי, החברתי והתשתיתי.

ואכן, פיתוח חצי-האי סיני ושיפור התשתיות בו העפילו בשנים האחרונות לקדמת סדר העדיפות הלאומי של משטר א-סיסי. נכון שגם ממשלות עבר במצרים הציבו יעדים דומים בארבעת העשורים שחלפו מאז השבת חצי-האי לריבונות מצרית באפריל 1982, אך אף אחת מהן לא עיצבה אסטרטגיית פיתוח כוללת ופעלה למימושה. המאמץ הנוכחי בסיני הוא כנראה השאפתני ביותר, אולם עדיין ניצבים מכשולים רבים בדרכו.

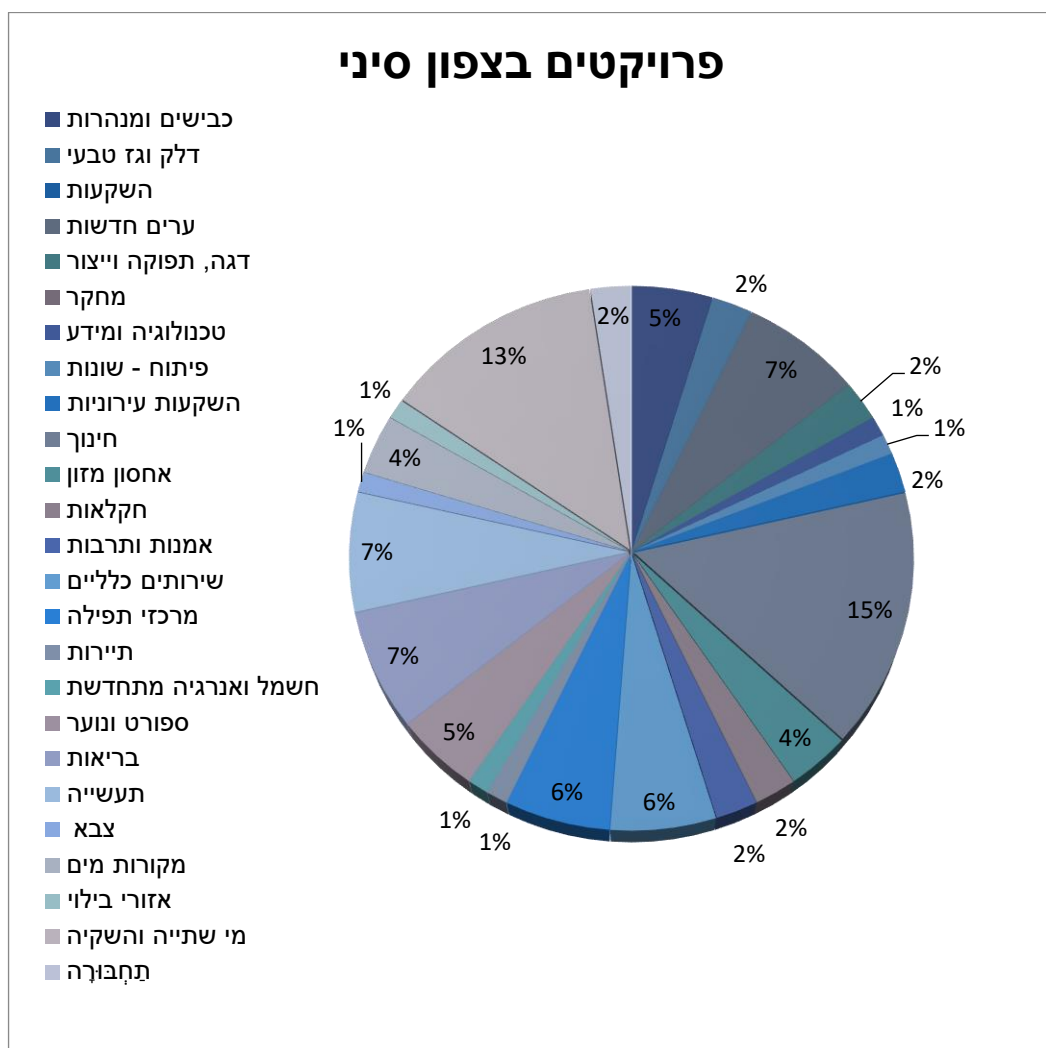
האסטרטגיה לפיתוח סיני בעידן א-סיסי

מאז 2013 פועל המשטר המצרי לפיתוח חצי-האי סיני, כאשר ב-2016 [הציגה](#) הממשלה לראשונה תוכניות פיתוח ארוכות טווח [שמתמקדות](#) בהגדלת ההשקעות ובפרויקטים למען האוכלוסייה. תקציבי הפיתוח של מחוזות צפון ודרום סיני עלו בין השנים 2009-2010 ל-2020 2019 ב-300 אחוזים לפחות. לפי [פרסום](#) באתר 'אל-מרצד אל-מצרי' המזוהה עם השלטונות, לטובת מיזמי הפיתוח הוקצו 600 מיליארד לירות מצריות (11.09 מיליארד דולר). תקציבים אלה [מגיעים](#) בין היתר מסוכנות השיקום המרכזית, מצבא מצרים ומלשכת הנשיא.

הפרויקטים כוללים תוכניות לרשת כבישים [המחברת](#) את חצי-האי לאזורים אחרים במדינה, דוגמת חמש המנהרות שנבנו תחת תעלת סואץ (12 מיליארד לירות מצריות); פרויקטים למגורים כגון העיר רפיח החדשה (1.38 מיליארד לירות מצריות); פיתוח 11 מתחמים חקלאיים המשלבים מגורים (450 מיליון לירות מצריות); פיתוח תעשייתי, הכולל את אזור התעשייה אל-גיפאפה (4 מיליארד לירות מצריות); רשתות מים וביוב; הקמת מתקן התפלה באל-עריש (10 מיליון דולר); פיתוח מקורות אנרגיה, בהם שדות הגז בצפון סיני (187 מיליון דולר).

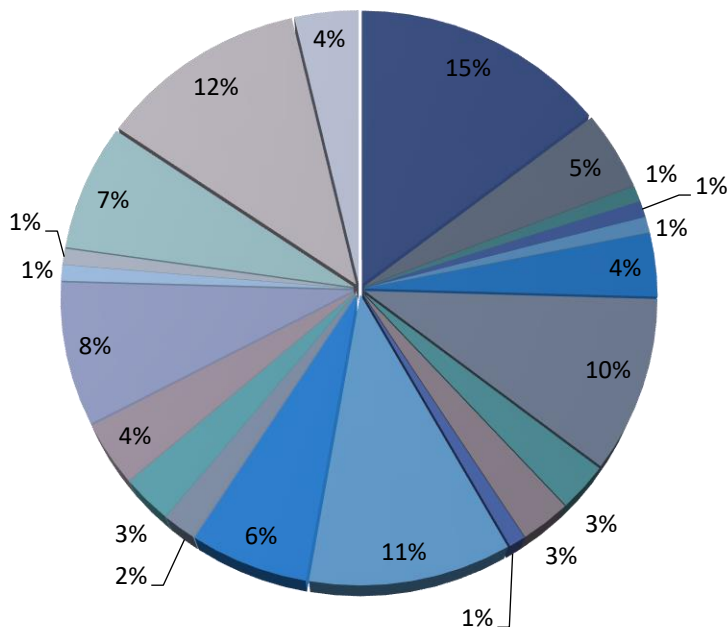
יעדיה של תכנית הפיתוח בסיני [הוכרו](#) במסגרת מסמך "מצרים 2030", שנועד לשרטט חזון של רווחה חברתית וצמיחה כלכלית לאזרחי מצרים. בנוסף להתמקדות בתיירות בסיני, הממשלה מפתחת פרויקטים ב-24 תחומים, החל מנושאים יומיומיים כמו מקומות בילוי ופארקים לצעירים, דרך מוסדות להשכלה גבוהה ובתי חולים, וכלה במיזמי תשתית גדולים יותר שמטרתם [לחבר](#) את סיני למצרים ולשאר העולם.

המשטר המצרי קידם תכניות רחבות היקף לפיתוח צפון סיני ודרום סיני (תרשימים 1 ו-2).

פרויקטים בדרום סיני

- כבישים ומנהרות
- דלק וגז טבעי
- השקעות
- ערים חדשות
- דגה, תפוקה וייצור
- מחקר
- טכנולוגיה ומידע
- פיתוח - שונות
- השקעות עירוניות
- חינוך
- אחסון מזון
- חקלאות
- אמנות ותרבות
- שירותים כלליים
- מרכזי תפילה
- תיירות
- חשמל ואנרגיה מתחדשת
- ספורט ונוער
- בריאות
- תעשייה
- צבא
- מקורות מים
- אזורי בילוי
- מי שתייה והשקיה
- תחבורה

דגש מיוחד ניתן למיזמי פיתוח בצפון סיני, בלוחות זמנים משתנים. זאת מקביל לחקיקה [הנוגעת](#) לבעלות על קרקעות ולמתן פיצויים לאזרחים על נזקים שנגרמו לרכושם עקב פעולות הצבא במסגרת המאבק בטרור. בין היתר [כללו](#) התוכניות את בניית רפיח החדשה, מכיוון שחלק גדול מרפיח המצרית נהרס בעקבות מתקפות אוויריות של הצבא ויצירת אזור החיץ בסמוך לגבול רצועת עזה במסגרת המאבק במנהרות ההברחה. זאת ועוד, שוגרו משלחות שיקום לערים רפיח, אל-עריש, שיח' זויד וביר אל-עבד, במטרה לגייס את תמיכת תושביהן בפעולות המשטר ולחזק את הלגיטימיות שלו.

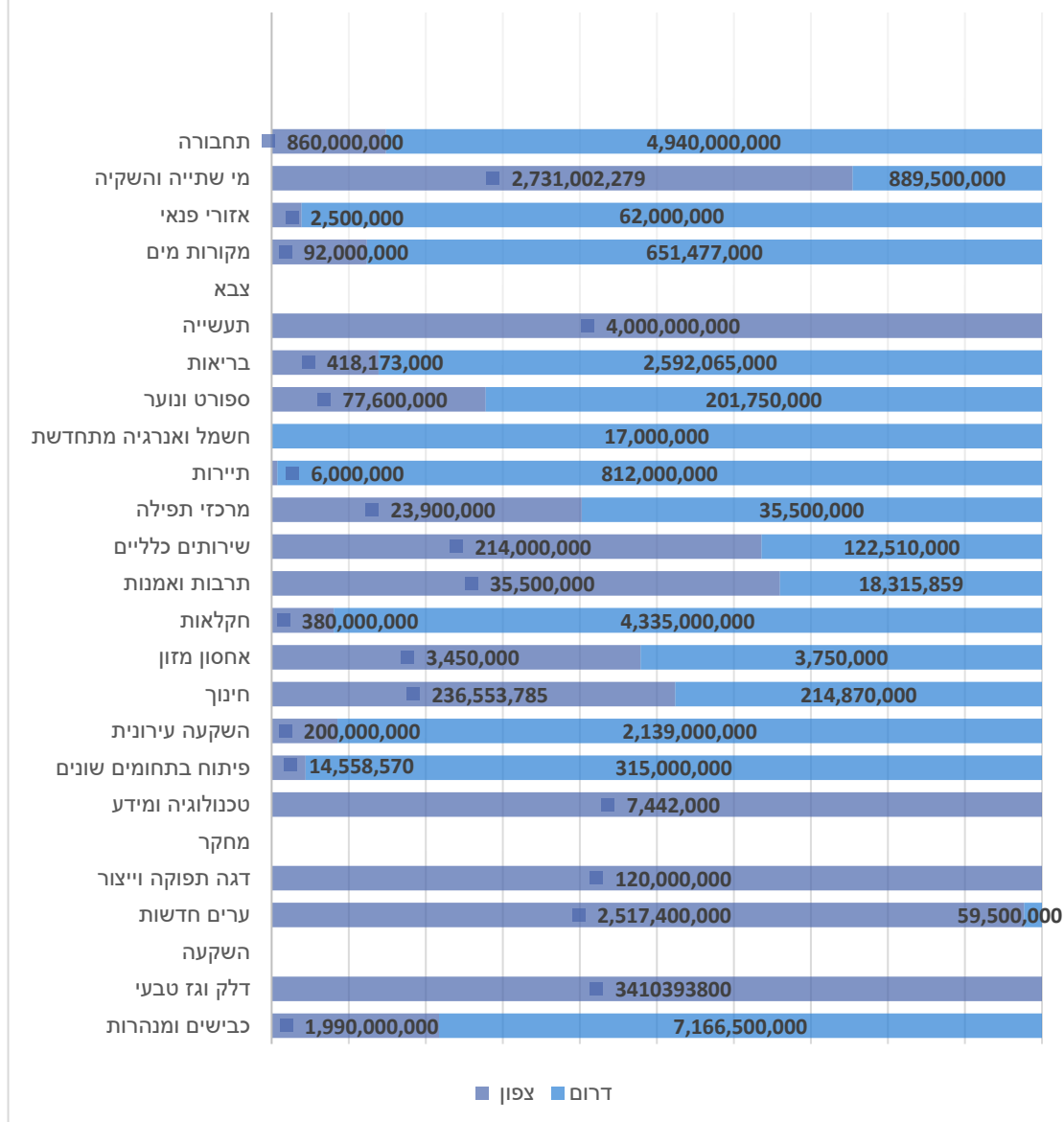
על פי נתונים [המופיעים](#) בפורטל מפות הפרויקטים של ממשלת מצרים, 112 פרויקטים בוצעו או נמצאים בתהליך ביצוע בדרום סיני, ו-90 פרויקטים בוצעו או נמצאים בתהליך ביצוע בצפון סיני. בדרום יש 10 פרויקטים שטרם הושלמו ו-102 שהושלמו, בעוד בצפון ישנם שישה פרויקטים שטרם הושלמו ו-84 שהושלמו (תרשים 3). בדרום מתבצעים פרויקטים גדולים של תשתיות ושירותים כלליים, ואילו בצפון מתבצעים פרויקטים בעלי אוריינטציה חברתית יותר, לשיפור חיי היום-יום של האזרחים, למשל בתחומי החינוך, הבריאות והתרבות.

סטטוס השלמת הפרויקטים

אף על פי שמחוז צפון סיני עניי ממחוז דרום סיני, וספג פגיעה חמורה יותר עקב הטרור, על פי הנתונים הזמינים נראה שהממשלה בוחרת להקצות לפרויקטים בדרום חצי-האי סכומים גבוהים מאשר לאלה בצפון: 24,575,737,859 לירות מצריות בדרום סיני לעומת 17,339,435,817 בצפון (תרשים 4).

מימון לפי סקטור

במקביל, הממשלה נוקטת מאמצי הסברה ומדגישה בפני דעת הקהל המצרית כי היא נאבקת בזרוע אחת בטרור בחצי-האי סיני ובזרוע השנייה משקיעה בפיתוחו עבור תושביו. [סרטון](#) שהוקרן בפורום הצעירים העולמי בשרם א-שייח' בינואר 2022 הציג את הבנייה רחבת ההיקף והפיתוח חסר התקדים בסיני ואת מאמצי הממשלה לשפר את המציאות הביטחונית וליצור הזדמנויות כלכליות עבור האוכלוסייה המקומית. במוזיאון שרם א-שייח', שנפתח בשנת 2019, מוצגים השבטים הבדואיים בסיני כחלק בלתי נפרד מהמרקם החברתי של מצרים.

אתגרים לפיתוח סיני

חרף תנופת הפיתוח חסרת התקדים הנרשמת בשנים האחרונות בסיני, נותרה בפני המשטר המצרי שורת אתגרים. הראשון שבהם הוא הטרור המתמשך בצפון סיני, שאף [הרים](#) ראש בחודשים האחרונים וממשיך לגבות קורבנות כבדים בקרב הצבא והאוכלוסייה המקומית. הטרור מקשה על מאמצי הפיתוח, בעיקר בחלק הצפוני של חצי-האי, ואף עלול לסכן כמה מהפרויקטים שהוזכרו לפנים.

א-סיסי רואה בהצלחת המאבק בטרור בסיני תנאי מכריע ליציבותה של מצרים, וצבאו הקצה עד כה 84 מיליארד לירות מצריות למיגור האיום. לפי [מחקר](#) שפרסם מכון וושינגטון למדיניות המזרח הקרוב, מספר פיגועי הטרור בסיני ירד מ-330 ב-2016 ל-43 ב-2018, ולאחר עלייה קלה בשנים 2019–2020, ירד שוב ב-2021. חלק מהשיפור מיוחס [לניס](#) של בני השבטים הבדואים, תראבין, סווארכה ורומילאת, למלחמה בטרור לצד הצבא המצרי, אם כי הללו חסרים הכשרה צבאית פורמלית ולפיכך מתקשים לעיתים בהתמודדות עם קבוצות הטרור המאומנות.

נוכחות מורחבת של פטרולים מקומיים מסייעת לסיכול פיגועים גדולים. רוב התקריות כיום הן חטיפות או ירי, ואינן [חורגות](#) מהגבולות הגיאוגרפיים של האזורים הצפון-מזרחי והמרכזי-מזרחי של סיני. אולם למרות הצלחתה היחסית של מצרים בצמצום הפיגועים ובהכלת האיומים, תזכורת לכך שהטרור עדיין מעיב על מציאות החיים בסיני התרחשה ב-7 במאי 2022, כאשר 'מחוז סיני' תקף מתקן שאיבת מים מזרחית לאזור הכלכלי האסטרטגי של תעלת סואץ, אירוע שלפי הדיווחים [הסתיים](#) במותם של שני קצינים וחמישה-עשר חיילים.

אתגר שני הוא ההשלכות השליליות של המלחמה בטרור על התושבים הבדואים בצפון סיני. בשעה שחסר סיקור תקשורתי נטול פניות של ההתפתחויות בשטח, דיווחים בתקשורת הבינלאומית [מאשימים](#) את המשטר המצרי בהפרות זכויות אדם, בפינוי בכפייה ובעקירה של קהילות מקומיות. ארגון [Human Rights Watch](#) [וקרן סיני לזכויות אדם](#), [האשימו](#) את הצבא ב"הוצאה להורג ללא משפט של אנשים לא חמושים", וכן ב"ירי והפצצות ללא הבחנה" וב"פינוי וכיבוש של כפרים ועיירות שלמים כדי להילחם בטרוריסטים". לפי מספר דיווחים, תושבים שחזרו לכפרים אותם נאלצו לפנות בצפון סיני, מצאו אותם בהרס מוחלט.

אתגר שלישי – המתקשר לזה הקודם – הוא גיוס הקהילות הבדואיות לתמוך בתוכניות הפיתוח הלאומיות. התמונה שמציג המשטר מדגישה את שיקום צפון סיני, אך לא תמיד משקפת את המציאות בשטח כפי שהיא [נחווית](#) על ידי חלק מאוכלוסיית המקום. שיקום ההריסות לעיתים מתעכב, והעשייה הדרושה עוד רבה.

בנוסף, מניתוח הפרויקטים והכספים שהוקצו לטובת הקהילות הבדואיות, עולה [שההתמקדות](#) היא בתועלת שתצמח למצרים כמכלול ולא דווקא להן עצמן. הממשלה מתכננת להקים ערים חדשות ולהעביר לפחות שלושה מיליון תושבים לסיני, כאשר הכוונה לטווח הרחוק היא [להגדיל](#) את מספר התושבים בסיני לשמונה מיליון. תוכניות אלו עשויות [להשפיע](#) באופן דרסטי על אורח החיים המסורתי של הקהילות הבדואיות בחצי-האי (כ-600,000, אזרחים). כתוצאה מכך, לא כל הקהילות הבדואיות [תומכות](#) בהן או רואות עצמן מחויבות להצלחתן.

ונקודה אחרונה - בעוד המהלכים החברתיים והכלכליים האחרונים של מצרים נועדו להפוך את סיני לאזור חי ותוסס, הרשויות אינן מספקות תמונה ברורה אשר לתקציבים שיידרשו כדי להשלמת הפרויקטים השאפתניים ולסדר העדיפויות ולוח הזמנים לביצוע פרויקטים שיזמו גופים שונים ומתחרים.

זאת ועוד, פיתוח סיני מצריך רצון פוליטי ומנגנון מימון ברור, [שיבטיחו](#) הזרמת כספים ארוכת טווח הן מהממשלה והן ממקורות זרים, גם בעתות משבר. ההשלכות הכלכליות של מגפת הקורונה [פגעו](#) במצב הכלכלי במצרים והביאו לעצירה ולדחיית הסיום של פרויקטים רבים. הפלישה הרוסית לאוקראינה עלולה לפגוע גם היא בהזרמת כספים רוסיים שאמורים להגיע לפרויקטים בסיני, בפרט באזור הכלכלי של תעלת סואץ.

השלכות על רצועת עזה וישראל

מצרים אמנם אינה מעוניינת לשאת את רצועת עזה על כתפיה, אבל לאחרונה מראה נכונות מוגברת למלא תפקיד פעיל בשיקום ובפיתוח של רצועת עזה, במטרה לקדם את האינטרסים המדיניים, הצבאיים והכלכליים שלה עצמה. מעבר לכך, לחלק מהפרויקטים לפיתוח צפון סיני יש פוטנציאל להקל על בעיות היסוד ברצועת עזה.

כך למשל, בתחום התחבורה, ההרחבה הנוכחית של נמלי הים והאוויר של אל-עריש [תאפשר](#) יצוא ויבוא של סחורות לעזה וממנה. באופן דומה, ההקמה של מתקני התפלת מים ליד אל-עריש שיספקו מים לרפיח, עשויה לשרת גם את העזתים מעבר לגבול ולסייע להם להתמודד עם המחסור הקשה במקורות מים. באשר למגזר האנרגיה, התוכניות המצריות להקמת מתקן לייצור חשמל באל-עריש עשויות לתת מענה לחלק מהצרכים הפלסטיניים, ובמקביל להשתלב באסטרטגיה של מצרים להפוך למרכז אנרגיה אזורי עבור שכנותיה. ולבסוף, הקמת אזורי תעשייה סמוך לגבול רפיח עשויה לייצר מקומות תעסוקה ולחזק את הסחר בין שני הצדדים, כמו גם לצמצם סחר [בלתי חוקי](#).

לישראל, מצדה, יש עניין בהצלחתם של הפרויקטים המצריים לפיתוח סיני, שיקדמו את המשילות, היציבות והרווחה לאורך גבולותיה הדרומיים, הן עם חצי-האי והן עם רצועת עזה. לפיכך, טוב תעשה ישראל אם תעודד תורמים ומשקיעים בינלאומיים ואזורים להציע למצרים

תמריצים כלכליים, שיעודדו אותה להתאים היבטים מסוימים באסטרטגיית הפיתוח שלה בצפון סיני לצרכים של רצועת עזה.

אשר ליחסים הבילטרליים בין שתי המדינות, על ישראל ומצרים לפעול יחד להרחבת הקשרים הכלכליים שלהן בסיני, בתחומים כמו תיירות, חקלאות ואנרגיה. במקביל, שתי המדינות ייצאו נשכרות מהמשך טיפוח שיתוף הפעולה הצבאי ביניהן נגד 'מחוז סיני', חמאס ואיומים אפשריים אחרים, שעלולים לערער את היציבות הביטחונית, להרתיע משקיעי הון ולהעיב על התקדמותם של מאמצי הפיתוח בחצי-האי.